

EINO TAMBERG: «See on muidugi ülimalt subjektiivne, aga Bizet' «Carmen» on jäänud mulle läbi aegade kõige sümpaatsemaks ooperiks, seda nii dramaturgialt, muusikaliselt ilult kui ka karakterite psühholoogiliselt rikkuselt ja põhjendatuselt. On olnud ka teisi lemmikuid, nagu «Boriss Godunov» või «Othello», imeflen Mozarti ooperite ilu, aga tippu on jäänud «Carmen».

Olen nüüd praegust lavastust kolm korda vaadanud, näinud kõiki koosseise ja tahaksin kõiki veel korduvalt vaadata. Peale «Boriss Godunovi» ei mäletagi «Estonia» viimaste aastate ooperirepertuaarist midagi, mis seesugust soovi oleks tekitanud.

Tunnustust väärib praeguse lavastuse muusikaline külg. Veetlevad Eri Klasi ebatraditsioonilised, aga muusikaliselt põhjendatud aeglased tempod.»

FRIEDA BERNSTEIN: «Dirigendi ja lavastaja koostöös on sündinud etendus, mida kannab muusika. Hindan nende tööd seda kõrgemalt, et ooper on toodud välja kolmes koosseisus, kusjuures juhtivates rollides on rakendatud mitte ühi või kaht, vaid mitut nooremat lauljat.

Leppisime kokku, et kõneleme täna põhiliselt noortest, niisiis ka noortest dirigentidest. Võib ainult kiita RAT «Estonia» peadirigenti, lavastuse muusikalist juhti Eri Klasi, et ta Peeter Lilje kõrval on usaldanud ka III kursuse üliõpilast Jüri Alpereni, kes on dirigeerinud juba kahte «Carmeni» etendust. Möödunud hooajal lülitis Jüri Alperen ühe prooviga «Attilasse», võttis osa Stravinski ballettide «Kaardimäng» ja «Tullilind» ettevalmistamisest ja juhatas neid ballette.»

MERIKE VAITMAA: «Jüri Alperen on tõepoolest andekas dirigent — on näha, et temaga on kerge koos musitseerida.

Räägime noortest, niisiis ka Peeter Liljest, kes kuulub ealt noorte lavajõudude seisusse veel mitu aastat, aga keda ta loominguks küpsuse tõttu on imelik nooreks nimetada. Peeter Lilje musitseerimisviis on isikupärane ja võitev. «Carmenit» juhatas ta juba Leningradi konservatooriumi ooperistuudios.

Kuuludus kompliment koorile. Mis puutub koori liikumisse, siis rahule jään vahest naistega, mitte meestega.»

HELGA VIIRA: «Naistega? Don José ütleb Zunigale, et ta pole näinud nii kergemeelseid naisi, aga mina vaatam, et need tubakavabriku naised seal laval on õige korralikud.»

EINO TAMBERG: «Kui vaadata ajaloolisest aspektist, siis ehk mõjuvad Bizet' aja kergemeelsed naised tänapäeval tavalisena, aeg on niipalju muutunud.

Näib ka, et dekoratsioonid, mis on vist küll täpsed ja õiged, siiski segavad nii lavastajat kui ka tegelasi: laval on vähe ruumi.»

MERIKE VAITMAA: «Siit läheb mõte kostüümidele, mis on ilusad ja efektsed, aga kas ka kohased? Seesuguses näituserõivastuses peaks olema õige raske mõõda mägesid ronida, aga kolmandas vaatuses viibivad Carmen ja José salakaubavedajatega mägedes.»

HELGA VIIRA: «Huvitav, kas konservatooriumi ooperiklassis liikumistunde antakse?»

● Marika Eensalu — Carmen.

ESIMESED, ENNE KÜMNENDAT

Georges Bizet' ooper «Carmen» «Estonias» ● Esi-
etendus 15. oktoobril 1982 ● Muusikaline juht ja di-
rigent ERI KLAS ● Lavastaja ARNE MIKK ● Kunstnik
ELDOR RENTER ● Koormeister UNO JÄRVELA

Toimetuse vestlusringi olid palutud pianist FRIEDA
BERNSTEIN, muusikateadlane MERIKE VAITMAA, filoloog
HELGA VIIRA ja helilooja EINO TAMBERG.

sus ei ole muutunud lõplikult li-
haks ja vereks. Ta ei tunne end
Carmenina veel täiesti vabalt.

Mulle meelib Leili Tammeli ju-
lus. Praegu viskab ta veel mõ-
nes kohas natuke üle, aga parem
visaku Carmen juba üle, kui et
puudu jätkaks.

Roll kasvab koos publikuga,
elaval etendusel. See oli vist John
Gielgud, kes ütles, et temal saab
roll valmis millalgi 50. etendu-
seks. Ooperi puhul annaks 50.
etendust liiga kaua oodata, aga
umbes 10. etenduseks tohiks loota
kavatsuste realiseerimist. Kahe
kuu jooksul on olnud seitse
etendust, iga Carmenit kohta kaks
või kolm korda kollalal. Roll

läks ta siis, kui tuli laureaadiks
Kalniņi-nimisel konkursil Riias.
Prokofjevi ooperis «Kihlus kloost-
ris» on ta Clara väga ilus roll.»

MERIKE VAITMAA: «Juba Ro-
sinat «Vanemuise» «Sevilla ha-
bemeajajas» tegi ta hästi, see
pole Carmenist kergem.»

EINO TAMBERG: «See hääl on
«Estoniale» tõeline leid.

Leppisime jah kokku, et räägi-
me noorematest, aga minna «Car-
meni» puhul päris mööda Urve
Tautsist, Hendrik Krummist ja Ivo
Kuusest oleks siiski ebaõiglane.

MERIKE VAITMAA: «Carmen
tõestab veenvalt Urve Tautsi vo-
kaalset kõrgvormi.»

FRIEDA BERNSTEIN: «Tema

EINO TAMBERG: «Hendrik
Krummi José kasvamine pole
Urve Tautsi Carmen omast mitte
vähem märgatav. Krummi plah-
vatusjõud on ju teada. Et see oli
aga seotud nii suure muusikalise
ja lavalise täpsuse ja detailiroh-
kusega, tegi tulist rõõmu.

Võib pidada suureks õnneks, et
«Estonial» on välja panna kaks
võrdvõimelist ja samal ajal nii
erinevat don Joséd. Ivo Kuusk,
kes on praegu vokaalses kõrg-
vormis, saavutab tugeva dramaa-
tilise pinget veidi teiste vahen-
ditega.»

FRIEDA BERNSTEIN: «Kusjuu-
res nad mõlemad võivad etendu-
selt etenduselt muutuda.»

MERIKE VAITMAA: «Uuel eten-
dusel sünnivad ootamatud nüan-
sid.»

FRIEDA BERNSTEIN: «Nende
kavatsuse ja teostuse vahel traag-
gelniite pole. Selliste Joséde üle
võiks olla õnnelik mis tahes
ooperiteater.»

EINO TAMBERG: «Need Joséd
tõestavad, et ooperiteatris algab
näitlejameisterlikkus muusikast.»

FRIEDA BERNSTEIN: «Kahjuks
ei kujuta keegi meie Escamillo-
dest Josédele tõsiselt võetavaid
rivaale. Arvan, et viga algab juba
heliloojast.»

EINO TAMBERG: «Bizet' «Car-
menit» etendati esimest korda
teatavasti 1875. aastal Pariisi
Opéra-Comique'is. Et ooper üldse
lavale jõuaks, pidid helilooja ja
libretistid paratamatult arvestama
mingil määral ka selle teatri tra-
ditsioone, seda enam, et «Car-
men» oli Opéra-Comique'i jaoks
niigi liialt harjumatu, frivoolne.
Möödunud kajastavad just Mi-
caëla ja Toreadoori partiides.
Usun siiski, et Escamilloga on
ooper mitte kaotanud, vaid võit-
nud. Ainult et seda rolli on võib-
olla kõige raskem teha, keskmis-
selt hea laulja ei tule toime. Ja
kui võtta arvesse, et näitleja-
meisterlikkus algab ooperipartii
vokaalselt valdamisest...»

FRIEDA BERNSTEIN: «Tegemist
on normaalse baritonipartiiga.
Ega Micaëla pole parem partii.»

HELGA VIIRA: «Olen näinud
nüüd «Carmenit» üheteistkümne
Carmeniga ja mitme Micaëlagaga,
mäletan lapsepõlvest peale, et
Micaëla on igav roll. Eriti Car-
meni värvika karakteri kõrval on
tal peaaegu võimatu mõjuda.»

FRIEDA BERNSTEIN: «Usun, et
Micaëla saaks mitmekülgsem olla,
kui ta meil laval on.»

MERIKE VAITMAA: «Kolman-
das vaatuses on tal peaaegu dra-
maatiline aaria. Võimalik, et Mi-
caëla karakter ei ole piisavalt
sügav ega huvitav. Siiski laulab
Mare Jõgeva Micaëla üllatavalt
sügavaks, tema vist teistsiti laulda
ei oskagi. Olen nõus ka Helvi
Raamatu Micaëlagaga, kes on Jõge-
va omast külmem, lihtsameelsem.
Mulle on mõlemad väga vastu-
võetavad. Micaëla võib ollagi
lihtsameelne, tema armastus lapse-
lik. See ongi, miks Joséd mitte
tema, vaid Carmenit poole tõm-
bab.

Escamilloga seoses: kas me ei
kirjuta lavastaja patte lauljate
arvele? Tunnetame, et Escamillo
on karakterilt ebamäärane, see
ebamäärane algab lavastusest.
Proove nägemata on raske öel-
da, mida see mees endast kujutab.
Võib-olla tegijatel enestel
on selge, aga meie saalis ei saa
aru. Tundub, et ka Escamilloga ise,
keda seni näinud olen, ei tunne
end laval hästi.

Peale selle — Toreadoori muu-
sika on pinnapealsem kui José, ja
aga lavastuses pole kas või
Escamillo kupleedki muusikaliselt
päris välja töötatud.»

EINO TAMBERG: «Kui vaadata ajaloolisest aspektist, siis ehk mõjuvad Bizet' aja kergemeelsed naised tänapäeval tavalistena, aeg on niipalju muutunud.»

Näib ka, et dekoratsioonid, mis on vist küll täpsed ja õiged, siiski segavad nii lavastajat kui ka tegelasi: laval on vähe ruumi.»

MERIKE VAITMAA: «Siit läheb mõte kostüümidele, mis on ilusad ja efektsed, aga kas ka kohased? Seesuguses näituserõivastuses peaks olema õige raske mõõda mägesid ronida, aga kolmandas vaatuses viibivad Carmen ja José salakaubavedajatega mägedes.»

HELGA VIIRA: «Huvitav, kas konservatooriumi ooperiklassis liikumistunde antakse?»

FRIEDA BERNSTEIN: «See on meil konservatooriumis nii valus küsimus, et pole mõtet pikemalt rääkida. Konservatooriumil pole tegelikult liikumistunde jaoks ruumigi, see üüritakse või kasutatakse üht muusikakeskkooli ruumi.»

HELGA VIIRA: «Ja tunnid on ebapopulaarsed?»

MERIKE VAITMAA: «On neid, kes tunnis käivad, ja neid, kes ei käi — nagu üliõpilased ikka.»

EINO TAMBERG: «Kui näiteks lavakunstikateedrisse võetakse vastu ainult liikumiseelundustega inimesi, siis lauljatel seda loomulikult kriteeriumiks ei peeta.»

FRIEDA BERNSTEIN: «Kui üliõpilane töötab õpiajal teatris, saab ta ka lava- ja liikumispraktika. Kui üliõpilane teatris ei töota — nagu see neil üldiselt ette nähtud on —, siis võib öelda, et ta seda praktikat ei saa.»

EINO TAMBERG: «Siiski väärrib tunnustust Leili Tammeli, kelle Carmen on meeldiva musitseerimise kõrval ka plastiliselt küllaltki väljenduslik.»

FRIEDA BERNSTEIN: «Aga mitte vähem Marika Eensalu Carmen.»

MERIKE VAITMAA: «Eks see ole musikaalse inimese tunnus — plastika tuleb liikumisega kaasa.»

HELGA VIIRA: «Imetlen Leili Tammeli mitmekülgust — hästi esitab ta nii suurvorme kui ka klassikalist ja moodsat ooperit. «Carmeni» meeldib peale muu veel tema hea diktsioon.»

MERIKE VAITMAA: «Klassikalist ooperit on ta seni siiski vähem laulnud.»

Leili Tammeli Carmen on mulle ses mõttes huvitav, et teistega võrreldes on ta natuurilt kõige tugevam, kõige iseteadvam. Tema temperament on suunatud mitte välja-, vaid sissepoole, temperament on vaieldamatult olemas, ta välise iroonia all keevad emotsioonid. Leili Tammel on saarlane, ja saarlased — nagu Hendrik Krummgi — oskavad rõõd teha.

Tema Carmen'i rollijoonis on selge, ainult et traageliidid on kohati veel näha.»

EINO TAMBERG: «Õige kavat-

sus ei ole muutunud lõplikult lihaks ja vereks. Ta ei tunne end Carmenina veel täiesti vabalt.

Mulle meelib Leili Tammeli julgus. Ta segu viskab ta veel mõnes kohas natuke üle, aga parem visaku Carmen juba üle, kui et puudu jätak.

Roll kasvab koos publikuga, elavalt etendusel. See oli vist John Griegud, kes ütles, et temal saab roll valmis millalgi 50. etenduseks. Ooperi puhul annaks 50. etendust liiga kaua oodata, aga umbes 10. etenduseks tohiks loota kavatsuste realiseerimist. Kahe kuu jooksul on olnud seitse etendust, iga Carmen'i kohta kaks või kolm, kuidas kellelgi. Roll vajab sisselaulmist ja -mängimist.»

HELGA VIIRA: «Samavõrd väärrib kiitust Marika Eensalu Carmen — pehmem, naiselikum, häälelt soojem.»

EINO TAMBERG: «Tal on ääretult ilus, selle rolli jaoks võib-olla liigagi ilus hääl. Carmen võiks veidi teravam olla, aga see on pigem isikliku maitse küsimus. Mul ei ole talle midagi ette heita — ei muusikas ega liikumises.»

MERIKE VAITMAA: «Küllap see teravus tuleb. Marika Eensalu Carmen ei ole veel kuigi valmis roll, proove sai ta kõige vähem. Ja teine «Carmeni» etendus oli tal esimesest rikkam, ehkki vokaalselt oli esimene täuslikum.»

FRIEDA BERNSTEIN: «Enne esitendust oli ta Rumeenias.»

EINO TAMBERG: «Nii jäid tal ka teiste proovid nägemata.»

FRIEDA BERNSTEIN: «Mäletan teda, kui ta lõpetas muusikakooli. Konservatooriumis oli tal nii paremaid kui halvemaid aegu, lõpetamisel ei julgenud oodata praegust Marika Eensalu. Lahti

läks ta siis, kui tuli laureaadiks Kalnini-nimelisel konkursil Riias. Prokofjevi ooperis «Kihlus kloostri» on ta Clara väga ilus roll.»

MERIKE VAITMAA: «Juba Rosinat «Vanemuise» «Sevilla habemeajajas» tegi ta hästi, see pole Carmenist kergem.»

EINO TAMBERG: «See hääl on «Estoniale» tõeline leid.

Leppisime jah kokku, et räägime noorematest, aga minna «Carmeni» puhul päris mööda Urve Tautsist, Hendrik Krummist ja Ivo Kuusest oleks siiski ebaõiglane.»

MERIKE VAITMAA: «Carmeni tõestab veenvalt Urve Tautsi vokaalselt kõrgvormi.»

FRIEDA BERNSTEIN: «Tema Carmen on vaieldamatult teistest küpsem.»

EINO TAMBERG: «Urve Tautsi Carmen on teistega võrreldes kahtlemata kõige sisukam, ka on ta nüüd palju küpsem kui 1963. aasta lavastuses. Aga kui mulle jäetaks võimalus vaadata ainult üht etendust, siis ma ei tea, valiksin ma tema praeguse või tollase Carmen'i. Alati pole ju kunstis tähtsaim absoluutne tulemus. Tollane avastamisrööm oli erakordselt suur — suurem kui rööm praegusest peenelt töödeldud rollist. Tollane «Carmeni» erufas rohkem — aga eks ma olnud ka ise siis oma paarkümmend aastat noorem.»

FRIEDA BERNSTEIN: «Usun, et see oli tollane noorte ansambel, mis nakatas. Lavastus oli natuke ooperlik ja stampides, aga lauljad ise nii noored ja siirad, nende võimekus töötas suurt tulevikku, ja see tulevik on nüüd ammu käes.»

Urve Tautsi Carmen ning Hendrik Krummi ja Ivo Kuuse don Joséd on suurte meistrite tööd.»

● Tarmo Sild — Escamillo.

GUNNAR VAIDLA fotod

HELLE KULO

missamees, tema armastus lapelik. See ongi, miks Joséd mitte tema, vaid Carmen'i poole tõmbab.

Escamilloga seoses: kas me ei kirjuta lavastaja patte lauljate arvele? Tunnetame, et Escamillo on karakterilt ebamäärane, see ebamäärus algab lavastusest. Proove nägemata on raske öelda, mida see mees endast kujutab. Võib-olla tegijatel enesfel on selge, aga meie saalis ei saa aru. Tundub, et ka Escamillod ise, keda seni näinud olen, ei tunne end laval hästi.

Peale selle — Toreadoori muusika on pinnapealsem kui Josél, aga lavastuses pole kas või Escamillo kupleedki muusikaliselt päris välja töötatud.»

EINO TAMBERG: «Väino Puural on häid eeldusi Escamillo kuju loomiseks. Ta senised õnnestunud ooperiroolid annavad selleks kindla lootuse. Ometi on ta praegu selles osas veel ebastabiilne.»

Tähelepanu väärrib staažilr noorem Tarmo Sild. Ta on teinud hoolikat tööd, Escamillo on kindlasti tähtis samm ta arenguteel ja tema teine etendus ilusasti õnnestunud.

Minu meelest on meie «Carmeni» veel vapustavalt hea teise vaatuse kvintett — hästi välja töötatud ja elegantselt esitatud.»

MERIKE VAITMAA: «See tähendab Carmen'i, Frasquita, Mercédèsi, Dancaire'i ja Remendado kvintetti. Väikese staažiga lauljatest kuulub kiitus niisiis Eha Pärjale, Vaike Kiigele, Tarmo Sillale, Ants Kollole.»

FRIEDA BERNSTEIN: «Lõpetuseks. Juhtival ooperisolistil peab olema palju häid omadusi: esmaklassiline ilusa tämbriga hääl, väga hea vokaaltehnika, sügav muusikaalsus, loomulik väljendusrikas fraseerimine, oskus elada muusikas, draamas, intellektuaalne ja emotsionaalne intensiivsus, isikupärane sarm, lavaline vabadus, võime nakatada saali ja lavapartnerid jne. Aga tal peab olema veel üks omadus — soov ja võime teha tööd edasi ka pärast esitendust.»

EINO TAMBERG: «See tähendab, et igal etendusel peaksid viibima saalis kas lavastaja või tema assistent, kes ütleksid siis oma tähelepanekud artistile edasi. Lauljaid tiivustab teadmine, et neid jälgitakse.»

FRIEDA BERNSTEIN: «Eks nad ju viibivad ja jälgivad.»

Aga tahaks, et töötataks ise — ka juhul, kui ei jälgita.

Mulle meeldib «Carmeni» etenduste õhkkond. Rutiini pole. Tahaks, et nii jääkski.»